
Mária Kotorová Jenčová

OSÍDLLENIE POVODIA ONDAVY A TOPLE (REGIÓNY VRANOV N. TOPĽOU A STROPKOV) V MLADŠEJ A NESKOREJ DOBE KAMENNEJ

Príspevok je zhrnutím súčasných poznatkov o osídlení regiónu horného a stredného povodia Ondavy a Tople na severovýchodnom Slovensku v mladšej a neskorej dobe kamennej. Je to geograficky pestrá prechodná oblasť medzi vyznievajúcou Východoslovenskou nížinou na juhu, Slanskými vrchmi na západe a Beskydským predhorím predstavovaným predovšetkým Ondavskou vrchovinou na severovýchode. Ďalšími determinujúcimi faktormi osídlenia sú rieky Ondava vo východnej a Topľa v západnej časti regiónu (mapa 1). Geomorfologickú rozmanitosť prostredia dokumentuje aj rozdiel medzi najnižšie a najvyššie položeným bodom regiónu – ide o oblasť ležiacu v nadmorskej výške od 105 m do 1092 m nad morom.

Administratívne patrí toto územie do okresov Vranov nad Topľou (územie s rozlohou 769 km²) a Stropkov (severovýchodne ležiace územie s rozlohou 389 km²).

Súčasný stav poznania osídlenia daného regiónu v mladšej a neskorej dobe kamennej nie je uspokojivý. Počet ani kvalita prameňov neposkytuje dostatočný zdroj pre vytvorenie plastickejšieho obrazu vývoja v sledovanom priestore. Z mladšej doby kamennej tu registrujeme 22 lokalít, z neskorej doby kamennej 26.

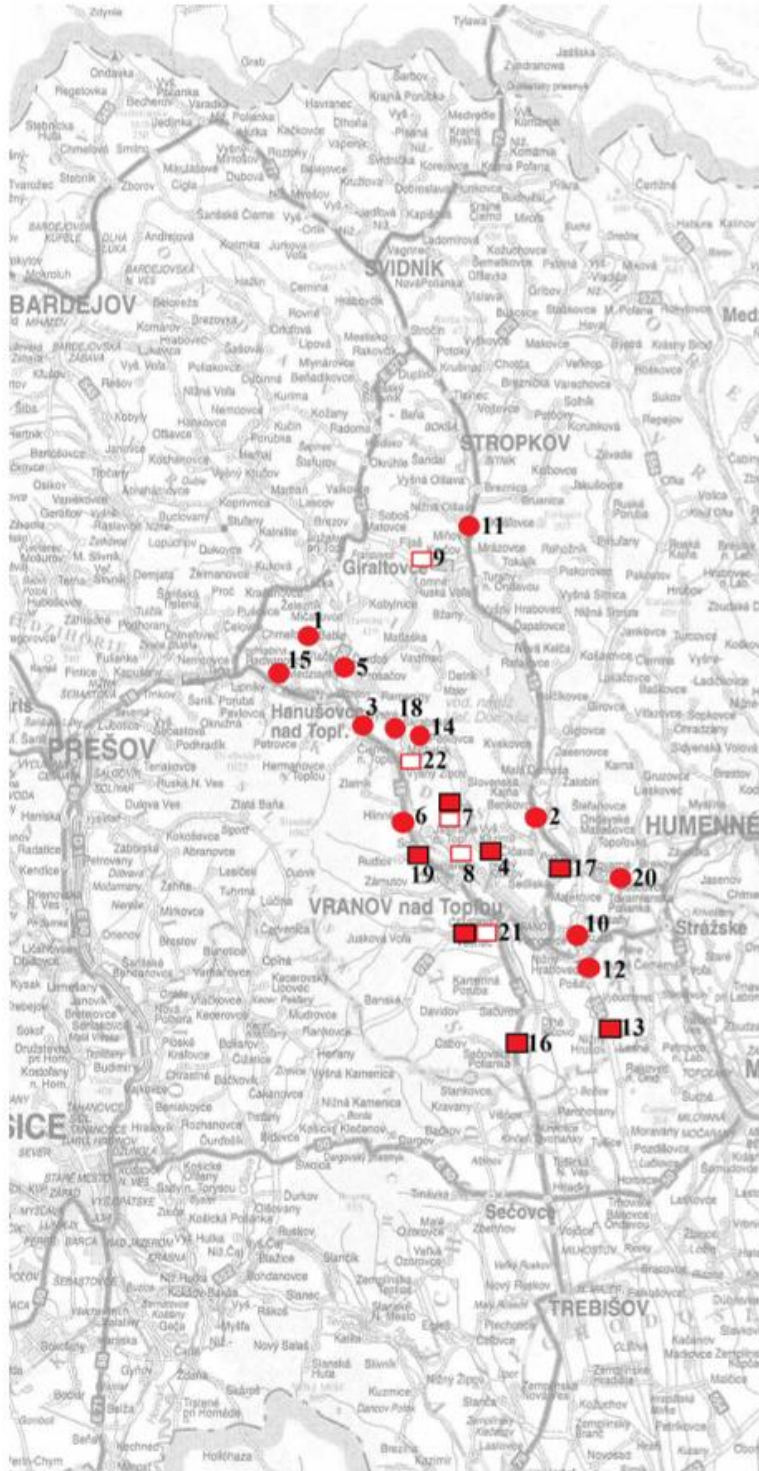
Mapa 1. Zaujímavý región na mape Slovenskej republiky

Map 1. Interested region on the map of the Slovak Republic

OSÍDLENIE V NEOLITE

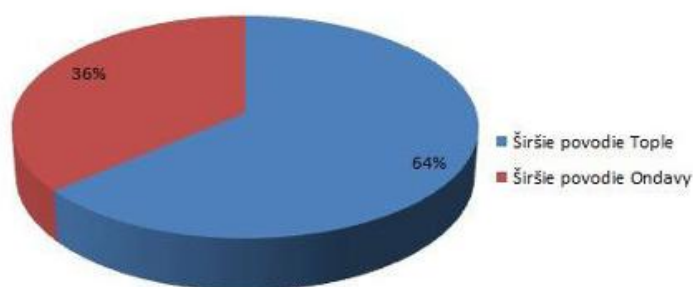
Pri sledovaní osídlenia v mladšej dobe kmennej vidieť disproporciu v rozmiestnení nálezísk, ktoré sa koncentrujú v južnej, nížinnej časti regiónu, resp. v údolných riečnych nivách. V povodí Ondavy nachádzame takmer dvakrát menej nálezísk ako v povodí Tople, čím je daná tiež výrazná dominancia južnejšieho vranovského regiónu pred severnejším stropkovským (mapa 2, obr. 1)

Prezentované grafy predstavujú nepriaznivú situáciu v stave výskumu registrovaných nálezísk, z ktorých sa iba na štyroch realizoval archeologický výskum (obr. 3). Sú to Sečovská Polianka (Jenčová 1991), Sedliská (nepublikované nálezy autorky), Soľ (Šiška 1991) a nepublikovaný výskum J. Vizdala v Benkovciach, o ktorom nie sú známe bližšie informácie (Lamiová-Schmiedlová 1970, s. 142). Z toho logicky vyplýva nepriaznivá situácia v kultúrnej charakteristike osídlenia. 12 lokalít je iba rámcovo zaradených do neolitu, 5 lokalít (z toho 1 s rezervou) je prisúdených kultúre s východnou lineárnou keramikou, 3 bukovo-horskej kultúre a na dvoch lokalitách sa objavili obidve spomenuté kultúry (obr. 2).

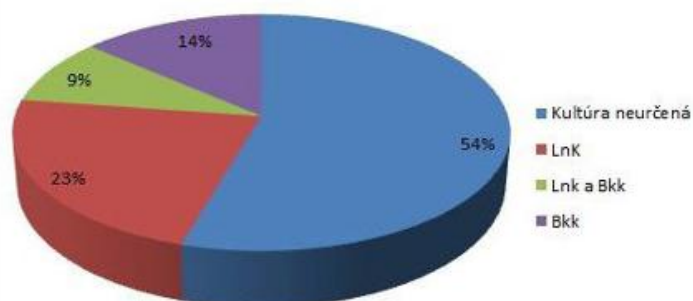
Mapa 2. Osídlenie regiónu v neolite. Čísla na mape zodpovedajú číslam lokalít v súpise

Map 2. Settlement of the region at the Neolithic period. The numbers on the map correspond to the site numbers in the list

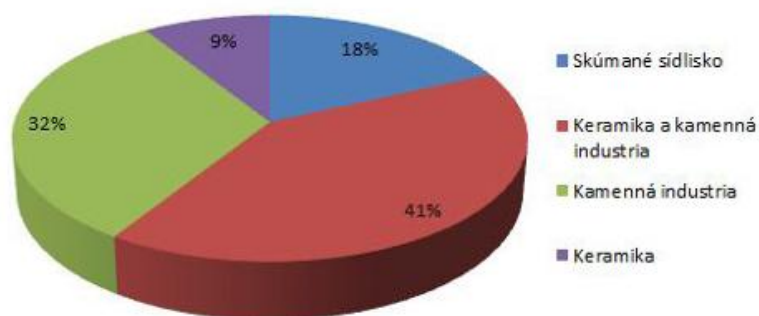
Obr. 1. Pomer nálezísk z neolitu v povodí Topľa a v povodí Ondavy

Fig. 1. Ratio of Neolithic sites in the Topľa and Ondava catchments

Obr. 2. Kultúrne určenie nálezísk/nálezov z neolitu v regióne

Fig. 2. Cultural determination of Neolithic sites/findings in the region

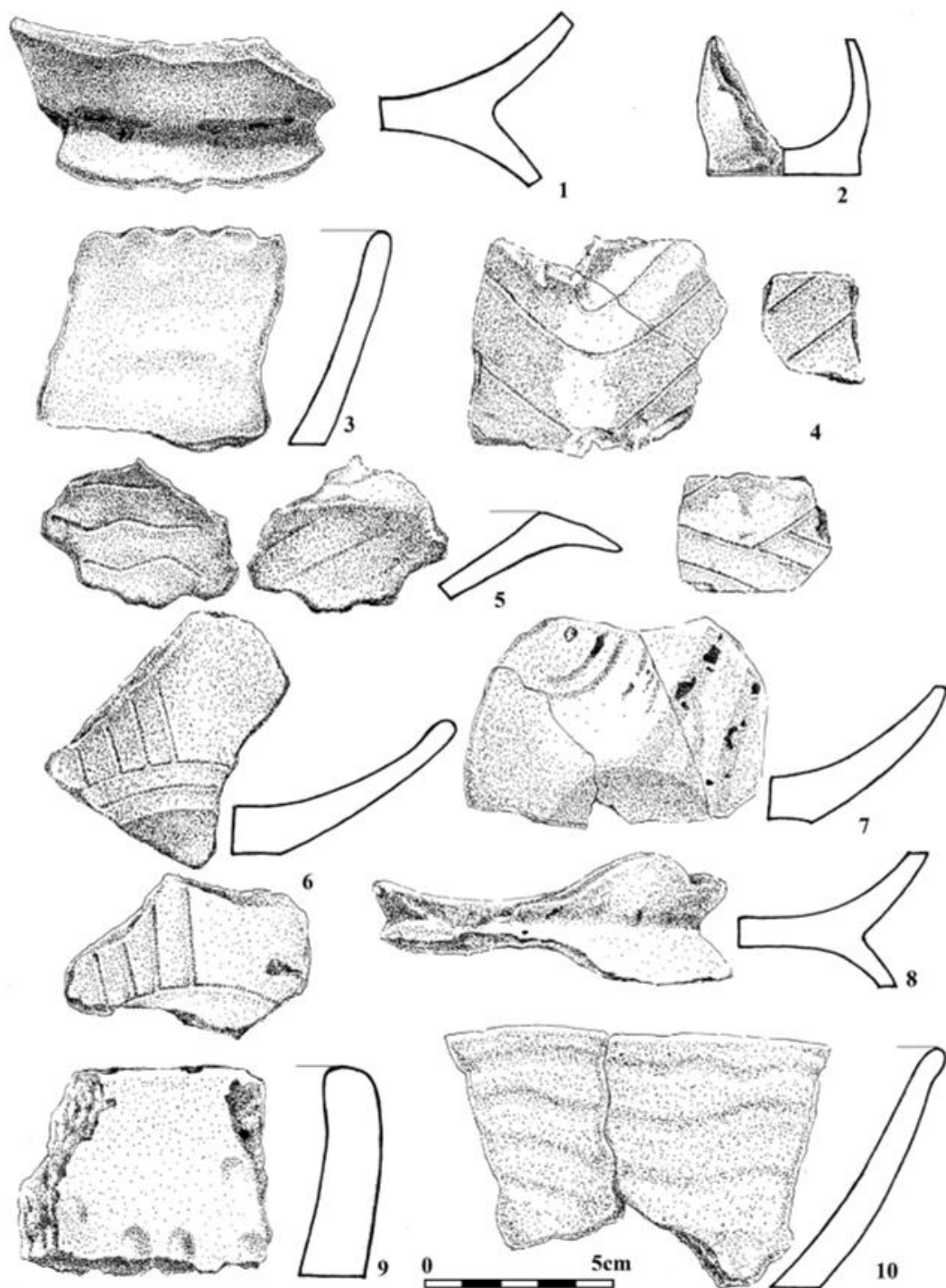

Obr. 3. Druh náleziska/nálezu z neolitu v regióne

Fig. 3. Type of Neolithic site/find in the region

Všetky náleziská majú sídliskový charakter. V regióne neevidujeme žiadny hrobový nález z mladšej doby kamennej. Ako jednoznačné sídliská sú identifikované 4 skúmané lokality, na 9 sa našla pri povrchovom zbere keramika a kamenná industria, na 7 iba kamenná industria a na 2 lokalitách sa zberom získala iba keramika (obr. 3).

Najvýraznejšou lokalitou z mladšej doby kamennej je v sledovanom regióne sídlisko kultúry s východnou lineárnou keramikou zistené na hranici katastrov Sečovskej Polianky a Sačurova (okr. Vranov nad Topľou), na severnom okraji Východoslovenskej nížiny. Rozkladá sa na polohe Široká (tradičné označenie Pod krivú dolinu), na pravobrežnej terase Tople, po oboch stranách cesty Sečovskej Polianka – Vranov n. T. Sídlisko bolo zistené v 70. rokoch 20. stor., kedy sa tu zrealizoval krátkodobý výskum (Budinský-Krička 1975a). V r. 1986 sa v súvislosti s melioračnými prácami uskutočnil ďalší výskum (Jenčová 1991), pri ktorom sa zistilo 21 exploatačných jám. Niektoré z nich boli druhotne využívané ako odpadové. Neidentifikovali sa žiadne kolové jamky, čo však pri charaktere záchranného výskumu počas melioračných prác, bez širšieho plošného odkryvu, neprekvapuje. Najvýraznejšími boli objekty 1, 2, 11 a 12/86. Z týchto rozľahlých amorfných jám sa získal početný mobiliár – fragmenty keramiky zdobenej rytou, maľovanou a plastickou výzdobou, štiepaná kamenná industria, brúsené kamenné predmety, trecie kamene, zvieracie kosti, mazanica a uhliky. V keramickom súbore prevládajú črepy z hrubých hrncov, tenších i stredne hrubých misiek, objavujú sa nízke misky i misky na nôžkach (tab. I:1,8), vzácne aj miniatúrne nádoby (tab. I:2 ; II:4), nádoba s výlevkou a fragment nádoby s uchom. Z 1440 črepov sa výzdoba zachovala iba na 126 nálezoch, k čomu zrejme prispeli aj nepriaznivé pôdne podmienky. Je možné sledovať plastickú, rytú a maľovanú výzdobu. Pri plastickej výzdobe ide prevažne o výčnelky a jamkovanie okraja (tab. I:3,9) alebo povrchu nádoby. Rytá výzdoba je predstavovaná lineárnym ornamentom – vlnovkou alebo lomeným vzorom (tab. I:4–6; II:7,11,13). Z maľovanej výzdoby, najcitlivejšej na vlhkosť pôdy, sa zachovali iba skromné stopy po čiernomaľovaných líniách (tab. I:1,7,8)

Tab. I. Výber keramiky. Sečovská Polianka, okr. Vranov nad Topľou. Kultúra s východnou lineárnou keramikou

Fig. I. Choice of Pottery. Sečovská Polianka, okres Vranov nad Topľou. Eastern Linear Pottery Culture

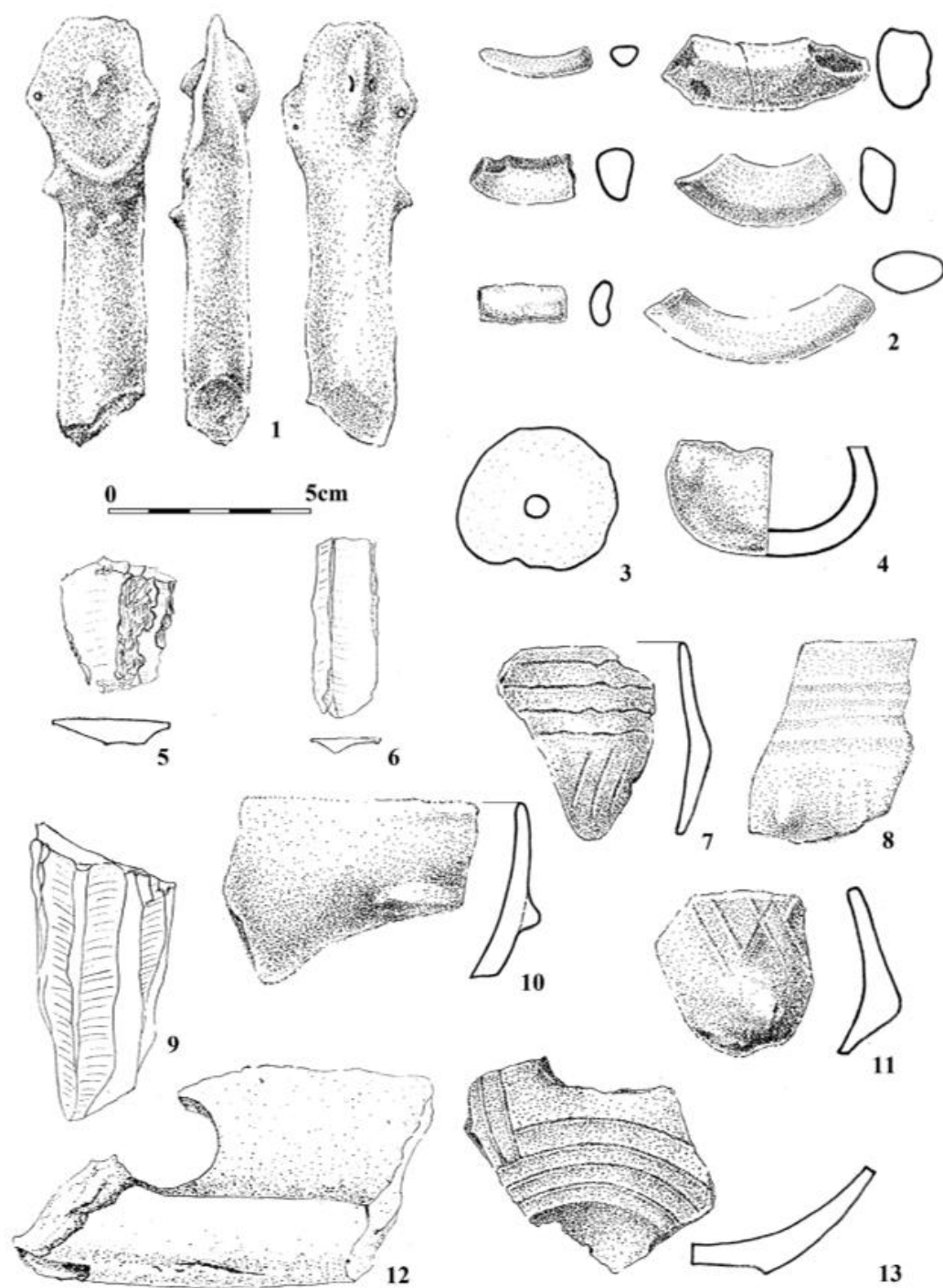
Medzi kamennými predmetmi výrazne prevažovali obsidiánové kosákové čepeľky. V menšej miere sa objavuje štiepaná kamenná industria a jadro (tab. II:9) z limnokvarcitu, ktorého povrchový zdroj je v neďalekom Banskom v Slanských vrchoch. Nárast výskytu obsidiánovej industrie v prostredí mladolineárnych skupín oproti staršiemu obdobiu je konštatovaný aj na iných lokalitách (Kaminská, Kaczanowska, Kozłowski 2016, s. 18).

Kosákové čepeľky a fragmenty trecích kameňov na rozomieľanie obilia dokumentujú roľnícky charakter sídliska. Iba dvoma exemplármi je zastúpená brúsená kamenná industria – malým fragmentom plochej sekerky a zlomkom brúseného nástroja s prevrtaným otvorom (tab. II:12). Nemožno bližšie určiť, či ide o teslu, sekeromlat či mlat, zachoval sa iba fragment, ktorý má max. dĺ. 104 mm, max. šírku 5,3 mm a priemer otvoru cca 25 mm. Rovnako nemožno určiť, či ide o nedohotovený exemplár, alebo fatálne zničený hotový výrobok. Je rozlomený v mieste otvoru, čo je miesto s najväčšou náchylnosťou na deformáciu. Poškodený je tiež plošne.

Množstvo a skladba kamennej industrie získanej výskumom dovoľujú predpokladať spracovanie kamennej suroviny, predovšetkým obsidiánu, priamo na lokalite. Svedčia o tom jadrá, úštepky i samotné artefakty, medzi ktorými bezkonkurenčne prevládajú čepele (tab. II:6). Z 272 kusov obsidiánovej industrie bol iba jeden predmet určený ako škrabadlo (tab. II:5), úštepov a odštepov bolo 160, 4 jadrá a 2 hľuzy. Zvyšných 105 pomerne malých čepeľok interpretujeme na základe pracovnej retuše ako súčastí kosákov.

Sídlisko svojou polohou na severnom okraji Východoslovenskej roviny leží v istom zmysle v kontaktnej zóne mladolineárnych skupín Raškovce a Tiszadob, čo sa prejavilo aj v zmiešanom charaktere keramiky a jej výzdoby. Prisudzujeme ho mladolineárnej skupine Raškovce silne ovplyvnenej skupinou Tiszadob.

Nálezom z tohto sídliska, pri ktorom sa chceme bližšie zastaviť, je malá, 10 cm vysoká plastika znázorňujúca v silne štylizovanej skratke ženu (tab. II:1; obr. 4). Plastika má plochú, takmer zvislú tvár bez naznačenia očí a úst. Vystupuje z nej iba veľký orlí nos. Dvoma

Tab. II. Výber materiálu. Sečovská Polianka, okr. Vranov nad Topľou. Kultúra s východnou lineárnou keramikou. 1-4, 7-8, 10-11, 13 - keramika, 5-6, 9, 12 - kamenná industria

Fig. II. Material Selection. Sečovská Polianka, okres Vranov nad Topľou. Eastern Linear Pottery Culture. 1-4, 7-8, 10-11, 13 - Pottery, 5-6, 9, 12 - stone tools

Obr. 4. Antropomorfná plastika zo Sečovskej Polianky, okr. Vranov nad Topľou. Kultúra s východnou lineárnou keramikou

Fig. 4. Anthropomorphic sculpture from Sečovská Polianka, okres Vranov nad Topľou. Eastern Linear Pottery Culture

otvormi sú znázornené uši, pričom pravá perforácia je výraznejšia. Na tele s oválnym prierezom sú kýptikové ruky a pod nimi prsia. Antropomorfná terakota má na zadnej strane hlavy funkčné uško na zavesenie, čo predpokladá jej využitie ako závesného predmetu. Spodná časť je odlomená. Plastika okrovej farby, vyhotovená z piesčitej, tvrdo vypálenej hliny, s max. šírkou tela 2 cm a šírkou hlavičky 3,3 cm, sa našla v odpadovej jame 12.

Ženské plastiky sú popri výnimočných vyobrazeniach ľudských tvári na nádobách (Šiška 1989, obr. 39, 40) v postate jediným významným príkladom záujmu o výtvarné zobrazenie človeka v neolite. Nie však pri každodenných činnostiach, ale štylizované, zrejme ako symbolické znázornenie reprezentantov náboženskej doktríny vtedajšieho náboženstva. Objavujú sa rôzne hypotézy o roli neolitického figurálneho umenia, vždy však – až na málo pravdepodobné názory,

že môže ísť o detské hračky – v kontexte rituálnej sféry. Aj keď zjavne nikdy do dôsledkov nepochopíme, čo sa dialo v hlavách ľudí v neolite pri reflexii vonkajšieho sveta a vlastného vnútra, ženské plastiky sa od paleolitu vnímajú ako symbol plodnosti a nezničiteľnosti života a ako magický prostriedok zabezpečujúci pretrvávanie ľudského rodu. Tento všeobecne rozšírený interpretačný modul súvisí zrejme aj so skutočnosťou, že vo figurálnom umení neolitu sa zdá byť stvárnenie ženských postáv podstatne rozšírenejšie ako zobrazenie mužov, čo sa dáva do súvisu so symbolikou materstva a fertility, prípadne s kultom bohyně Matky. Mnohé plastiky, tradične označované ako ženské, reprezentujú však podľa niektorých autorov v symbolickej skratke obe pohlavia (Whittle 1998, 140). V triangulárnom formovaní hláv ženských plastiek sa vidí kondenzácia kompozície mužského a ženského princípu a zrod nového života (Domboróczki 2013, 495). S. Hansen predpokladá rozličnú funkciu ženských plastiek v agrárnej spoločnosti, pričom pripúšťa, že odrážali aj jej zložitost' či početnosť (Hansen 2001, 39–45). Iný pohľad na antropomorfné plastiky predpokladá, že mali jasný význam a znázorňovali bytosti, ktoré boli buď predmetom uctievania, alebo predstavovali postavy kňaziek (Gediga 2016, 187–188). Zaujímavé je sledovanie archeologických a najmä etnologických paralel v neeurópskych kultúrach, kde zväčša ženské plastiky vystupujú v rituáloch spojených s kultom predkov. Daným rituálom sa venovali ženy. Častá absencia individuálnych črt plastiek sa vysvetľuje stratou individuality v momente smrti, „stratou tváre“. Svoje pôvodné charakteristiky predkovia získavali oslovením menom, čo im umožňovalo návrat do sveta živých, evidentne za účelom pomoci živým (Remišová Věšinová 2009, s. 158). Schematické znázornenie antropomorfných plastiek neolitických roľníckych kultúr sa však odvodzuje aj od výrazného smerovanie od naturalizmu k symbolizácii, čo má nepochybne súvis so zložitejším charakterom roľníckych kultov, medzi nimi najmä kultom plodnosti (Vladár 2008, 4).

Praveké figurálne umenie a v jeho rámci i ženská antropomorfná plastika nemá zrejme jediný univerzálne platný význam a funkciu, keďže oboje je v čase a priestore variabilné (Remišová Věšinová 2009,

s. 156). Niektoré plastiky mohli byť idolmi v pravom slova zmysle, teda predstavovať božstvo, časť z nich azda predstavovala predkov a boli súčasťou rôznych obradov (Kalicz 1998, s. 25), pričom mohli patriť do spoločných či domácich svätýň. Napokon, úplne nemožno vylúčiť ani profánny význam niektorých sošiek, teda ich funkciu detských hračiek (Hansen 2001, s. 37).

Pri hľadaní pôvodu plastík kultúry s východnou lineárnou keramikou sa pozornosť orientuje na juhovýchodnú Európu, kde sa početné plastiky objavujú už v kultúrach raného neolitu. Musíme však zdôrazniť, že ženská plastika zo Sečovskej Polianky korešponduje len do istej miery štýlovo s plastikami z Potisia. Staršie exempláre, ktoré plastiku zo Sečovskej Polianky trochu pripomínajú, sa objavujú v skupine Szatmár. Ich tvárová časť je však triangulárna, osadená na dlhom krku (Kalicz/ Makkay 1977, Taf. 15,4; 84,2; 186,12), v mladšom období zaklonená, a perforované je vždy iba pravé ucho, resp. pravá časť tváre. Okrem nosa majú často naznačené aj oči a ústa (Kalicz/ Makkay 1977, Taf. 186,5,11,15,20; Domboróczki 2013, Fig. 5. 7,8). Plastike zo Sečovskej Polianky oboje chýba. Odlišuje sa tiež formovaním tváre, ktorá je oválna, v dolnej časti plasticky olemovaná, čo pripomína masku na tvári. Niekedy sa aj v triangulárne formovaných tvárach vidia masky, používané pri rituálnych obradoch (Ecsedi 1976, s. 51; Gimbutas 1991, s. 108; Lazarovici 1979, s. 87–94; Domboróczki 2013, s. 496). Zosilnená spodná časť tváre navyše pripomína kosák, ktorému sa pripisuje magický význam. Vysvetľuje sa ideou oddelenia neba a zeme, alebo ako nástroj pomocou ktorého je prerušená pupočná šnúra. Aj keď je takéto mytologické vysvetlenie v tomto kontexte otázne, rituálny význam kosáka sa všeobecne prijíma tak v súvislosti s úrodou ako aj príchodom nového života (Domboróczki 2013, s. 497).

Antropomorfné plastiky v blízkom kultúrnom a geografickom prostredí nesú často na tele i na tvári maľované a rytú výzdobu (Csengeri 2013; Becker, Debiec, Pozihovskij 2014; Némethi, Hágó 2015, Pl.II. 1–2). Na plastike zo Sečovskej Polianky sa nenašli žiadne stopy po výzdobe, ani tvárová časť nebola doplnená maľovaním, ktoré by dotváralo chýbajúce oči a ústa. Rytá výzdoba je menej častá i na

plastikách starčevského okruhu, kde sa hľadá pôvod antropomorfných plastík kultúry s východnou lineárnou keramikou a kde sa rozlišujú dva základné typy plastík – s valcovitým/cylindrickým telom a so širokými bokmi (Becker 2007, s. 123–124). Práve na plastikách druhého typu je však rytá výzdoba niekedy zvlášť výrazná (Pavúk, Bakamska 2017).

Na plastike zo Sečovskej Polianky, ktorá formovaním tela patrí k 1. typu základného triedenia podľa V. Becker (2007, s. 123–124; 2010a, s. 24–26; 2010b, s. 40), je úplne výnimočným uško na zavesenie na zadnej strane hlavičky, čo evokuje jej funkciu závesku – amuletu, alebo závesnej súčasti oltára. Takýto funkčný prvok sme nezistili v Potisí, ani v širšom geografickom priestore. Napríklad ani na štýlovo podobných plastikách s plochou, zväčša triangulárnou, prípadne oválnou tvárou a výrazným nosom z geograficky a kultúrne vzdialenej oblasti gréckej Sarakenos Cave sa uško nezistilo, iba na dvoch z početných plastík sú popísané výčnelky na zadnej strane hlavičky, interpretované ako náznaky účesu (Orphanidis, Sampson 2015, s. 106–107; 54, 55).

Dôležitou skutočnosťou pri hodnotení funkcie antropomorfných plastík je ich lokalizácia. Podobne ako mnohé plastiky z Potisia a z Balkánu aj plastika zo Sečovskej Polianky sa našla v odpadovej jame. Pri nálezoch rituálnych predmetov v nerituálnom prostredí je na mieste otázka dôvodu ich likvidácie, keďže v mnohých prípadoch sú nachádzané poškodené, resp. vo fragmentoch. Plastika zo Sečovskej Polianky je tiež poškodená, chýba jej spodná časť, pričom miesto lomu nie je nijako citlivé na prirodzenú deštrukciu. Rozlomili ju zrejme zámerne. Musíme pripustiť, že plastiky boli často úmyselne zničené, desakralizované, stratili svoju predchádzajúcu funkciu (Németi/ Hágó 2015, 188), pričom dôvod tohto procesu ťažko možno určiť. Malo sa tak snáď zamedziť ich zneužitie v zlej mágii? Na druhej strane, deštrukcia predmetu mohla byť priamou súčasťou kultových praktík, na ktoré bola určená a jej zničenie mohlo mať zástupnú funkciu obete alebo zabezpečovalo transformovanie požadovaných vlastností. Dôvod na fragmentáciu predmetu mohol spočívať aj v jeho zámernom delení medzi viaceré osoby, prípadne aj v delení medzi živých a mŕtvych, či dokonca v myšlienke násilnej smrti božstva, ktorá mala zabezpečiť nový

život (Becker 2010b, s. 36–37). Tieto otázky zrejme nikdy vyčerpávajúco a jednoznačne neobjasníme.

Antropomorfná plastika zo Sečovskej Polianky je originálna oválnym tvarovaním hlavy, absenciou očí a úst, dvoma perforáciami naznačujúcimi uši a funkčným uškom na zavesenie na zadnej strane hlavy. V kontexte neolitických plastiek Karpatskej kotliny, ktoré viac či menej zodpovedali typom juhovýchodnej Európy, a teda v oboch regiónoch zrejme vyjadrovali tú istú symboliku (Domboróczki 2013, 497), dávame napriek odlišnostiam aj plastiku zo Sečovskej Polianky do súvisu so symbolikou tvorivej sily a božskej podstaty fertility, vyjadrenej čoraz vyšším stupňom abstrakcie, pričom ako interpretačnú možnosť pripúšťame aj jej súvis s kultom predkov. Funkciu plastiky určite ovplyvňovalo aj jedinečné uško na zavesenie, ktoré poukazuje na jej využívanie ako amuletu.

Z bežnej skladby sídliskového inventára sa kvalitou keramickej hmoty, vypálením a funkciou vymyká 28 tyčinkovitých keramických zlomkov – náramkov a perforovaný keramický kruh (tab. II:2, 3; Budinský-Krička 1975, s. 32–33; Jenčová 1991, obr. 6:9; 7:16,19; 8:4,6). Na Východoslovenskej nížine sa objavujú na viacerých lokalitách (Vizdal 1973, Tab. XVIII/2; Šiška 1989, Tab. 18/13–16, 19/10, 12, 40/2–4,6; Vizdal 1997, IV–16/4; 26/14; 35/7–12). Nálezy neolitických hlinených náramkov z Karpatskej kotliny zhromaždil G. Rezi Kató (1994–1995, 18–19). Zdieľa všeobecne prijímaný názor, že ide v prevažnej miere o napodobeniny ozdôb z kameňa a spondylu. Pripúšťa sa tiež, že mohli mať praktickejšiu funkciu – akýchsi podložiek pod nádoby.

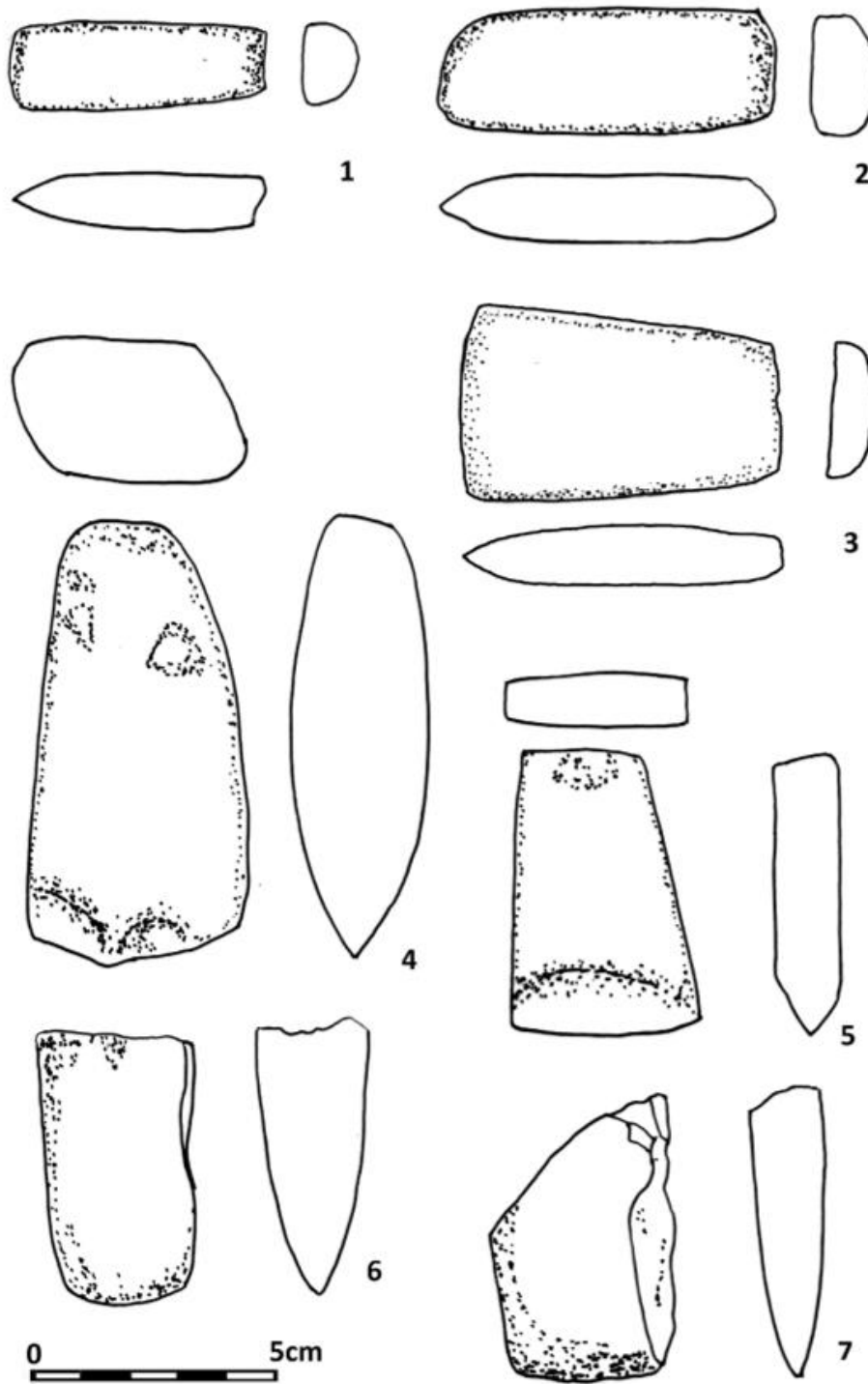
Keramické krúžky z črepu nádoby s otvorom v strede sa interpretujú rozlične. Podľa niektorých názorov boli používané ako závažia pre rybárske siete, avšak ich hmotnosť je pre funkciu závažia pomerne nízka. Pripisuje sa im aj úloha v magických a rituálnych praktikách, alebo sa používali ako herné žetóny (Németi, Hágó 2015, 195). Najbližšie analógie nachádzame na Východoslovenskej nížine (Vizdal 1973, Tab. XVIII:4–8; Šiška 1989, Tab. 10:3, 11:10, 13:10, 19:14, 39:10, 40:7; Vizdal 1997, IV–5/9, IV–16/1; IV–22/1–3,5, IV–35/4,6; IV–46/12; IV–47/10).

S rítom zrejme súviseli aj miniatúrne nádobky. V Sečovskej Polianke sa našli dva fragmenty – v jame 1 z miniatúrnej misky so zaobleným dnom (tab. II:4) a v jame 2 spodná časť malého hrnčeka/pohára (tab. I:2). Miniatúrne nádobky sa objavujú od neolitu počas celého praveku. Interpretujú sa ako kultové nádoby pri obradoch, ako nádoby na obradové nápoje, na koreniny, tiež ako detské hračky vytvorené deťmi alebo i dospelými, alebo ako výsledky výučby detí pri výrobe keramiky (Németi/ Hágó 2015, 200). Kultová funkcia je zrejماً pri nálezoch v základoch domu, pri ohnisku alebo v kultových areáloch. Nálezy v odpadových jamách jednoznačnú interpretáciu nedovoľujú.

Stopy osídlenia v neolite boli v lokalite Sečovská Polianka zaznamenané aj na polohe Boštická hrádza. Rozbory odtlačkov kláskov na keramike dokladajú pestovanie pšenice (Hajnalová 1976, 99).

Druhou čiastočne skúmanou lokalitou z regiónu s osídlením v neolite je najvýraznejšia praveká a stredoveká lokalita povodia strednej Ondavy Sedliská – Podčičva, okr. Vranov nad Topľou. Neolitické osídlenie na tejto – vzhľadom k ostatnému územiu výšinej polohe (nadmor. výška 200 m) – bolo zistené náhodne pri výskume hradiska z mladšej doby bronzovej a osídlenia z doby laténskej. Na severozápadnom predhradí stredovekého hradu, na ploche zasiahnutej mladobronzovým osídlením, sa v kultúrnej vrstve našli hrubé črepy kultúry s východnou lineárnou keramikou, štiepaná a brúsená kamenná industria. Informácia o osídlení kopca je síce veľmi torzovitá, nálezy sú vyzdvihnuté z narušenej kultúrnej vrstvy, keramické fragmenty sú hrubé, nezdobené a nedovoľujú jemnejšie chronologické zatriedenie, ale pre tento región ide o prekvapivé zistenie osídlenia nositeľmi kultúry s východnou lineárnou keramikou v nie nížinatom teréne, na aký sa táto kultúra v danom priestore obyčajne viaže.

Zo súboru sú najzaujímavejšie tri exempláre brúsenej kamennej industrie. Pri brúsenej a vrtanej kamennej industrii uvažujeme z hľadiska funkčnosti prioritne o pracovnom nástroji, ktorý slúžil najmä na získavanie a opracovávanie dreva. Popri tejto funkcii mali brúsené artefakty určite aj nepracovnú funkciu. Slúžili ako zbrane a v určitom zmysle i ako atribúty moci a spoločenského postavenia

Tab. III. Brúsená kamenná industria – neolit. 1–2, 4 Sedliská, 3 – Vranov – Dlhé, 5 – Komárany, 6–7 – Kučín (všetky lokality okr. Vranov nad Topľou)

Fig. III. Cut stone tools – Neolithic. 1–2, 4 Sedliská, 3 – Vranov – Dlhé, 5 – Komárany, 6–7 – Kučín (all locations of Vranov nad Topľou okres)

(Oliva 1985, 19–27). Etnologické paralely poukazujú aj na využívanie pri ceremonálnom výmennom obchode či dokonca ako cena za nevestu (Květina 2011, 4). Špecifickou skupinou sú „miniatúry“, ktoré mohli mať funkciu symbolov. Niekedy sú interpretované tiež ako detské výrobné pokusy (Salaš 1988, 517–519), čo pri kvalite vyhotovenia je diskutabilné. Do poslednej kategórie symbolov môžu vďaka svojej veľkosti patriť aj malé klinky zo Sedlísk-Podčičvy. Kopytovité klinky, charakterizované pretiahnutým štíhlym tvarom obdĺžnikovitého pôdorysu, plankonvexného priečného prierezu, sú vyrobené zo živca (určenie iba na základe makroskopického pozorovania). Menší má rozmery 54×18×11mm (tab. III:1). Tyl je neznížený, podsadený. Väčší klinok má rozmery 70×25×14 mm (III:2). Tyl je zúžený. Mohli sa používať v podobe dláta, takže napriek malej veľkosti mohli mať aj praktickú funkciu pri jemnejšej a špecifickejšej drevoobrábajúcej činnosti. Analogické artefakty pomerne často nachádzame aj v západnej oblasti rozšírenia kultúry s lineárnou keramikou, kde sa tiež dávajú do súvisu s jemnejšou praktickou činnosťou (Farkaš, Gregor, Přichystal, Pivko 2008, s. 23).

Ďalším brúseným artefaktom zo Sedlísk-Podčičvy je masívnejšia, mierne trapézovitá sekera so zaobleným kosodĺžnikovitým priečnym prierezom (tab. III:3). Rozmery sekery sú 90×48×30 mm. Väčší uhol britu tejto sekery a jej silnejšie, takmer ovoidné telo sa považujú za znaky štiepacích sekier, na rozdiel od plochejších sekier s menším uhlom britu (Hartl, Sklenář 1989, s. 38). Fragment z podobnej sekery pochádza z Kučina (tab. III:6). Druhý zlomok z tejto lokality má ploché telo a menší uhol britu (tab. III:7). Sekerky sa našli pri povrchovom zbere na nízkej ľavobrežnej terase Ondavy v sprievode nevýraznej keramiky z neolitu, doby bronzovej a stredoveku/novoveku. Radíme ich iba rámcovo do neolitu (Jenčová, Zubko 1998).

Plochá brúsená sekerka z prekremenelého ílovca svetlohnej farby, analogická druhému zlomku z Kučina, sa našla pri záchrannom výskume vo Vranove nad Topľou, časti Vranovské Dlhé (za poskytnutie informácie a nákresu sekerky ďakujem PhDr. Ivane Strakošovej, autorke výskumu). Predmet sa podľa autorky výskumu nachádzal v zjavnej

sekundárnej polohe, pravdepodobne bol na miesto nálezu splavený, preto sme lokalitu nezaradili medzi skúmané. Sekerka má mierne trapézovitý tvar, mierne poškodený pôvodne rovný tyl a rozmery 66×40×10 cm, (tab. III:4). Podobné typy sekeriek, ktoré sa môžu označiť ako rúbacie (Hartl, Sklenář 1989, s. 37), sa vzhľadom k svojej veľkosti využívali zrejme na jemnejšie drevoobrábacie práce. Patria k výbave tak kultúry s lineárnou keramikou, ako aj bukovohorskej kultúry. Hojne sa vyskytujú v prostredí kultúry s lineárnou keramikou aj v západnejších oblastiach (Farkaš, Gregor, Přichystal, Pivko 2008, s. 23).

Analógiou z regiónu je aj starší náhodný nález plochej trapézovitej sekerky z ryodacitu z Komáran (III:5). Tyl sekerky je rovno ukončený, podsadený, ostrie len mierne asymetricky rozšírené. Sekerka má rozmery 58×39×13 mm. Prisudzuje sa bukovohorskej kultúre (Čaplovič/Mačala 1992, s. 28).

Tretím výskumom – v záujmovej oblasti v povodí Tople, v katastri obce Soľ so zasypanými, ale dobre identifikovanými prameňmi slanej vody – sa zistila jedna zásobná jama s črepmi mladolineárnej skupiny Tiszadob. Výrobné zariadenia na získavanie soli, ani doklady o manipulácii s ňou, sa nepodarilo zachytiť (Šiška 1991).

Posledným výskumom je nepublikovaný výskum v obci Benkovce. Okrem informácie, že išlo o sídlisko z mladšej doby kamennej, nám nie je nič bližšie známe (Lamiová-Schmiedlová M. 1970).

OSÍDLLENIE V ENEOLITE

Eneolitické osídlenie v danom regióne je v prevažnej miere doložené náhodnými nálezmi štiepanej a brúsenej kamennej industrie, veľmi vzácne fragmentami nevýraznej keramiky a predovšetkým zachovanými mohylami na hrebeňoch kopcov v širšom povodí Ondavy (mapa 3).

Ani jedna lokalita z neskoršej doby kamennej nebola systematicky skúmaná, okrem mohýl na hranici katastrov Nižného Hrušova a Lesného (uvádzané pod lokalitou Lesné už mimo sledovaný región) a malého zisťovacieho výskumu mohýl v Ďapalovciach (Jenčová 1992).

Mapa 3. Osídlenie regiónu v eneolite. Čísla na mape zodpovedajú číslam lokalít v súpise

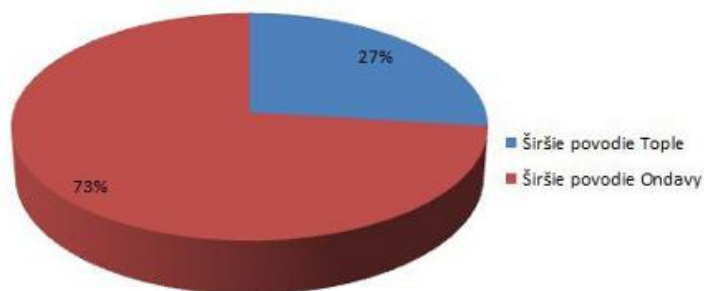
Map 3. Settlement of the region at the Eneolite period. The numbers on the map correspond to the site numbers in the list

Brúsená a štiepaná industria a niekoľko keramických fragmentov sa našlo pri výskume stredovekého hrádka v Mrázovciach.

Z 26 evidovaných lokalít je 1 lokalita prisúdená tiszapolgárskej kultúre (Bystré), 1 lažnianskej skupine (Vranov n. T.), 1 kultúre lievikovitých pohárov a kultúre východoslovenských mohýl (Vojtovce), 12 lokalít prisudzujeme kultúre východoslovenských mohýl a 11 je kultúrne neurčených. S najväčšou pravdepodobnosťou patria tiež kultúre východoslovenských mohýl zo záveru eneolitu, resp. počiatku doby bronzovej.

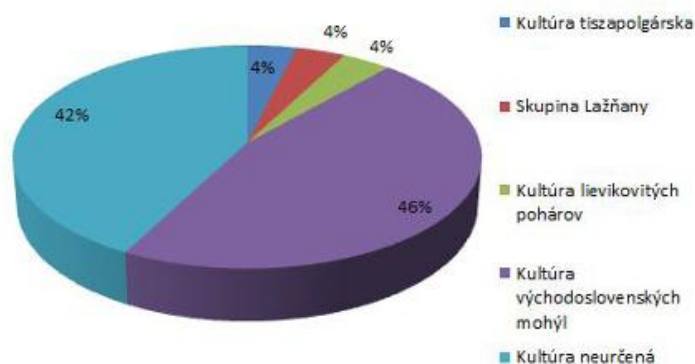
Jediným výraznejším artefaktom, ktorý možno prisúdiť staroenelitickému obdobiu je zberom získaný nález sekerky, nájdený v Bystrom v povodí Tople (tab. IV:1). Patrí k typom sekier, ktoré sú na Východoslovenskej nížine rozšírené koncom neolitu a začiatkom eneolitu. Sekerka z ílovito-pieskového rohovca má zúžený tyl a obojstranne zbrúsené ostrie. Spodnú stranu má hladkú, vrchnú mierne klenutú (Kaminská, Kotorová-Jenčová 2010, 123, obr. 48: 6). Z tej istej polohy pochádza štiepaná industria (jadrá, škrabadlo, driapadlo, úštep, zlomky čepelí a úštep) z rôznych surovín (obsidián, rádiolarit, limnosilit, rohovec, pazúrik), pre ktorú tiež nachádzame analógie v tiszapolgárskej kultúre (Kaminská, Kotorová-Jenčová 2010).

Pri sledovaní kultúrnej situácie v regióne v neskorej dobe kamennej, najmä v jej úplnom závere, nemožno obísť fenomén mohylových násypov, ktorý bol na severovýchodnom Slovensku registrovaný už v prvej polovici 20. storočia. Odborne túto problematiku spracoval v 60. rokoch 20. storočia V. Budinský-Krička (1967) a novšie nálezy zhodnotil v 90. rokoch 20. storočia (Budinský-Krička 1991). Dodnes nebola jeho práca prekonaná, už aj vzhľadom k tomu, že chýbajú nové systematické výskumy mohýl. Až na vzácne výnimky súvisiace s aktivitami poľsko-slovenskej spolupráce mimo geografický rámec tohto príspevku (Gancarski, Machnik, Strakošová, Tunia 2001), nepribudli žiadne nové podstatné informácie. Mohyly sú registrované ako solitéry, alebo v pásoch až do 25 násypov tiahnucich sa po hrebeňoch kopcov. Napriek tomu, že sú obyčajne v dnes zalesnenom teréne, sú pomerne dobre viditeľné. Ich výška sa pohybuje od 0,6 do 2,3 m a ich priemer v rozmedzí 6 až 23,8 m (Budinský-Krička 1991, s. 101).

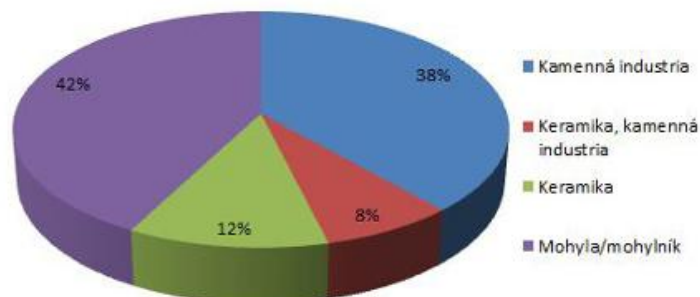
Obr. 5. Pomer nálezisk z eneolitu v povodí Tople a v povodí Ondavy

Fig. 5. The ratio of Eneolithic sites in the Topľa and Ondava catchments

Obr. 6. Kultúrne určenie nálezisk/nálezov z eneolitu v regióne

Fig. 6. Cultural determination of Eneolithic sites/findings in the region

Obr. 7. Druh náleziska/nálezu z eneolitu v regióne

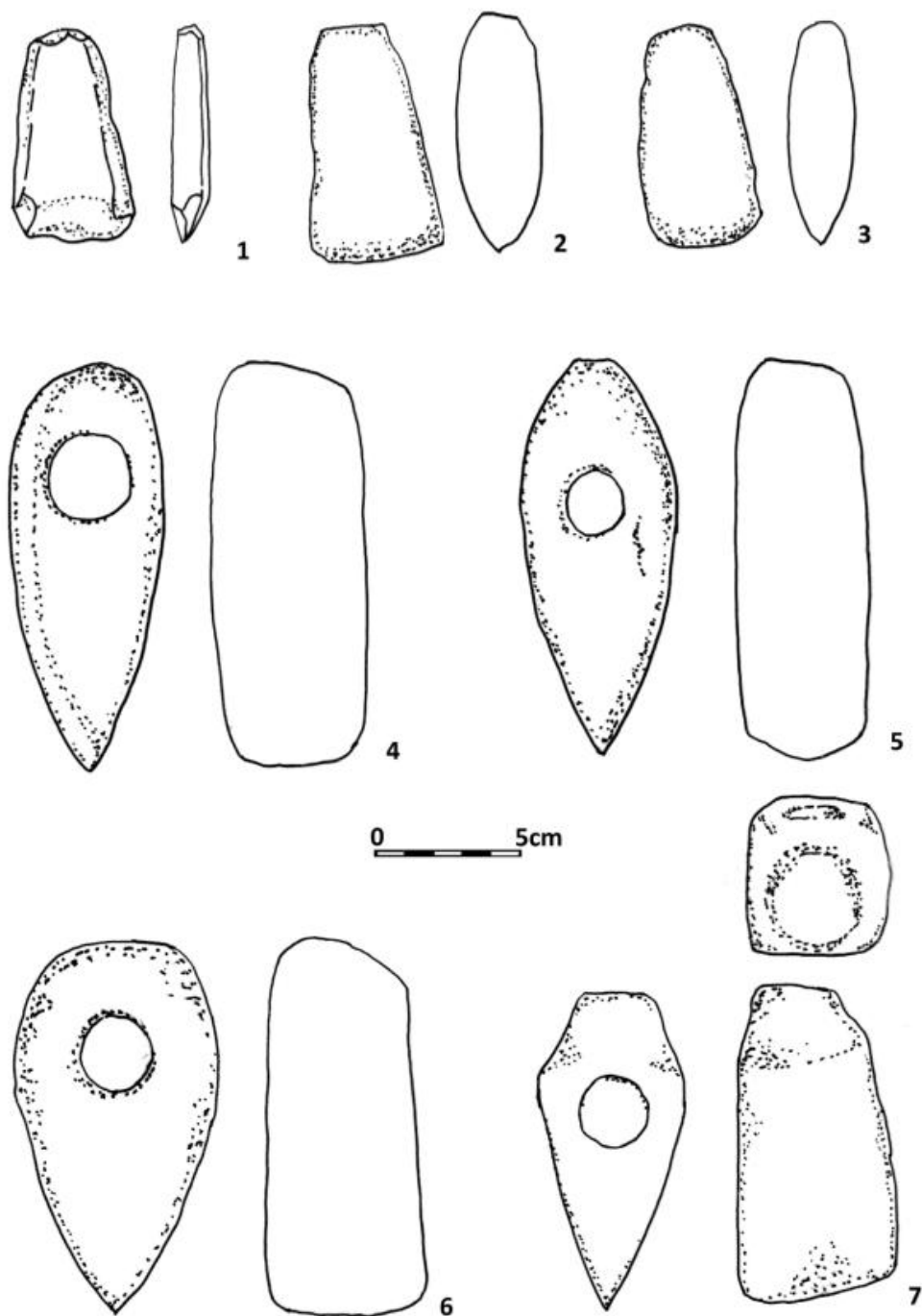
Fig. 7. The type of the Eneolithic site in the region

I po vyše polstoročí od publikovania práce V. Budinského-Kričku neprestáva platiť, že táto kultúra predstavuje prvé súvislé osídlenie regiónu. V jeho južnej časti sa mohyly koncentrujú predovšetkým východne od povodia Ondavy (Nižný Hrušov, Strážske, Kučín, Kladzany, Tovarnianska Polianka, Rafajovce, Ďapalovce, Tokajík), v severnej časti regiónu mohyly evidujeme západne od toku Ondavy (Bžany, Šandal), kde nadväzuje na oblasť bohatého výskytu mohýl medzi Ondavou a Topľou v bardejovskom a svidníckom regióne (Fijaš, Giraltovce, Radoma, Mestisko, Okrúhle a ď.).

Okrem mohylových nálezov sú najvýraznejšími dokladmi prítomnosti nositeľov kultúry východoslovenských mohýl nálezy brúsenej kamennej industrie. Zo skúmaného regiónu poznáme tri sekery a štyri sekromlaty.

Na hranici katastrov Bystrého a Hanušoviec nad Topľou sa našla brúsená sekerka z hnedého radiolaritu s rozmermi 95×48×20 mm, ktorú bez bližších nálezových okolností možno len rámcovo zaradiť do neskorého eneolitu (obr. 8). V kontexte kultúrnej situácie v regióne v závere doby bronzovej zrejme patrí kultúre východoslovenských mohýl. Sekerka sa zvyčajne uvádza pod lokalitou Hanušovce nad Topľou (Budinský-Krička 1967, 344, tab. XXIX:2), preto túto lokalizáciu preberáme aj my.

Dôležitým zistením pre poznanie eneolitického osídlenia regiónu bolo zachytenie fragmentárnej pravekej keramiky a nález brúsenej kamennej sekery na výšinnej polohe v Mrázovciach v povodí Ondavy. Pri výskume stredovekého osídlenia tejto polohy v r. 2009 sa našli malé fragmenty keramiky so stopami šnúrovej výzdoby, ktoré umožnili jej zaradenie do záveru eneolitu a s najväčšou mierou pravdepodobnosti jej priradenie kultúre východoslovenských mohýl. Na lokalite sa zachytila tiež štiepaná industria a rohovcová brúsená kamenná sekera (Kotorová-Jenčová/Malinková 2013, 119–120, obr. 41). Sekerka má rozmery 80×43×22 mm, mierne asymetricky rozšírené ostrie a zaoblený, z jednej strany vykrojený tyl (tab. IV:3; obr. 9). Nálezy sa zistili v stredovekej priekope, pričom podľa pozorovania geológa na lokalite došlo k výraznej terénnej úprave s cieľom vytvoriť na vrchole rovné plató (za informáciu ďakujem prof. J. Harčárovi). Nálezy z eneolitu boli teda v sekundárnej polohe.

Tab. IV. Brúsená kamenná industria – eneolit. 1 – Bystré, okr. Vranov nad Topľou, 2 – Kvakovce, okr. Vranov nad Topľou, 3 – Mrázovce, okr. Stropkov, 4–5 – Stropkov, 6 – Potôčky, okr. Stropkov, 7 – Vyšný Hrabovec, okr. Stropkov

Fig. IV. Cut stone tools – Eneolithic. 1 – Bystré, okres Vranov nad Topľou, 2 – Kvakovce, okres Vranov nad Topľou, 3 – Mrázovce, okres Stropkov, 4–5 – Stropkov, 6 – Potôčky, okres Stropkov, 7 – Vysny Hrabovec, okres Stropkov

Najbližšiu tvarovú analógiu brúsenej sekry z Mrázoviec poznáme z lokality Kvakovce. Kvalitne vybrúsená sekerka z limnosilicitu s rozmermi 90×51×20 mm (tab. IV:2), sa našla na poľnohospodársky obrábanej ploche. Má lichobežníkový tvar, súmerné, mierne vejárovite rozšírené ostrie, pôvodne rovný tyl, jednu stranu viac vyklenutú. Na povrchu sú stopy pracovného a novšieho sekundárneho poškodenia (Jenčová 1999, s. 55).

Obidve sekery, ktoré sú uložené v Krajskom múzeu v Prešove, v jeho pobočke v Hanušovciach n. T., možno označiť ako pracovné nástroje, určené primárne na štiepanie dreva, pričom sa nevylučuje ani ich funkcia zbrane. Dávame ich do súvisu s kultúrou východoslovenských mohýl.

Popri brúsených sekerách sa v povodí Ondavy, na pomerne malom území v okolí Stropkova, objavili 4 sekeromlaty. Výskyt tohto typu pracovného nástroja/zbrane je v širšom regióne zaznamenaný na viacerých lokalitách (Budinský-Krička 1967, obr. 49).

Dva sekeromlaty sa našli ešte v 30. rokoch 20. storočia v katastri Stropkova. Odovzdané boli vtedajšiemu Štátnemu archeologickému ústavu v Martine (Budinský-Krička 1967, s. 323, tab. XXVIII:2; XXVII:5). Prvý sekeromlat, vyrobený zo zelenkavosivého trachytu, mal pozdĺžny obdĺžnikový prierez so zaobleným obuchom (tab. IV:4), druhý, vyrobený z hnedej bridlice mal približne päťuholníkový tvar, obdĺžnikový pozdĺžny prierez a kuželovitý, tupo zakončený, slabo hranený obuch (tab. IV:5).

Ďalší náhodný nález sekeromlatu sa našiel na oráčine v katastri obce Potôčky (tab. IV:6). Ide o vyvinutý tvar s jednostranne mierne rozšíreným, dokonale vybrúseným ostrím, s prevrtaným otvorom, so zúženým splošteným tylom, na ktorom sú stopy opotrebovania pracovnou činnosťou. Rozmery sekeromlatu, vyrobeného z granodioritu, sú 130×70×50mm (Jenčová/Vateha 1995, 75).

Vo Vyšnom Hrabovci sa náhodne našiel výrazný artefakt – profilovaný sekeromlat z granitu, resp. z ruly jemnozrnnej s dokonale prevrtaným, mierne zošíkmeným a zúženým otvorom, s mierne rozšíreným ostrím a odsadeným, výrazne zúženým a splošteným

Obr. 8. Brúsená sekerka z Hanušoviec nad Topľou, okr. Vranov nad Topľou. Kultúra východoslovenských mohýl

Fig. 8. Cut axe from Hanušovce nad Topľou, okres Vranov nad Topľou. East Slovak Barrow culture

Obr. 9. Brúsená sekerka z Mrázoviec, okr. Stropkov. Kultúra východoslovenských mohýl

Fig. 9. Cut axe from Mrázovce, okres Stropkov. East Slovak Barrow culture

kuželovitým tylom kruhového prierezu. Na ostrí sú sledované stopy pracovného opotrebovania a podobne ako na okraji otvoru na násadu tiež sekundárne poškodenie (tab. IV:7; obr. 10). Rozmery predmetu sú 111×52×55 mm, priemer ústia 25 mm (Kotorová-Jenčová 2013, s. 119).

Geograficky najbližšiu analógiu poznáme z Bodrudžala, okr. Svidník, kde sa náhodne našiel fragment s valcovitým obuchom s kruhovým prierezom (Budinský-Krička 1967, tab. XXVII:6). Zlomok podobného

Obr. 10. Sekeromlat z Vyšného Hrabovca, okr. Stropkov. Kultúra východoslovenských mohýl

Fig. 10. Double-bitted axe from Vyšný Hrabovec, okres Stropkov. East Slovak Barrow culture

nástroja pochádza tiež z mohyly 3 v Kučíne, okr. Bardejov (Budinský-Krička 1967, s. 344, tab. XVIII:5).

Sekeromlaty z Potôčkov a Vyšného Hrabovca sú uložené u ich nálezcov.

Podobne ako sekery aj sekeromlaty vzhľadom ku kultúrnej situácii regiónu dávame do súvisu s kultúrou východoslovenských mohýl.

Pokiaľ ide o funkčné určenie sekeromlatov uvažuje sa o ich nepracovnej funkcii, najmä o funkcii zbrane, prípadne o symbole spoločenského postavenia. Je treba pripustiť viacúčelovosť týchto artefaktov. V úrovni pracovného nástroja naznačujú poškodenia na obuchu možnosť ich využívania pri štiepaní kmeňov stromov.

Pri sekeromlatoch sa pripúšťa aj ich sekundárne využitie v podstatne mladších chronologických súvislostiach ako tzv. hromových klinov. Najneskôr od stredoveku bola rozšírená povera, ktorá pripisovala kamenným sekeromlatom funkciu ochrany pred bleskom. Využívali sa tiež v ľudovej medicíne (Farkaš, Gregor 2016, s. 35).

Z Á V E R

Súčasný stav poznania osídlenia regiónu strednej Ondavy a Tople (okresy Stropkov a Vranov nad Topľou) v mladšej a neskorej dobe kamennej nie je uspokojivý. Nedisponujeme dostatočnými prameňmi na rekonštrukciu hospodárstva či demografické závery. V chronologicko-kultúrnom vývoji sú početné a dlhodobé hiáty. Pripúšťame, že predstavený obraz je len odrazom stavu výskumu, avšak zároveň musíme prijať aj zjavne nepriaznivú determináciu prostredia skúmaného regiónu pre osídlenie v mladšej a neskorej dobe kamennej, a teda aj reálny predpoklad pomerne slabého záujmu osadníkov o dlhodobéjšie usadenie sa v tejto oblasti. V mladšej dobe kamennej hornatý povrch regiónu nepredstavoval veľmi vhodné prírodné podmienky pre poľnohospodárstvo. Najstaršie roľnícke osídlenie reprezentované kultúrou s východnou lineárnou keramikou, jej mladými skupinami Raškovce a Tiszadob, využívalo najkvalitnejšie pôdne podmienky vyznievajúcej Východoslovenskej nížiny na juhu regiónu. Postupný prienik do severnejších oblastí Beskydského predhoria prostredníctvom prospektorov alebo malých skupín osadníkov naznačujú nálezy na Čičvianskom kopci v katastri obce Sedliská nad severným výbežkom Východoslovenskej nížiny. O nie pozitívnom prírodnom prostredí regiónu pre roľnícke spoločenstvá svedčí aj fakt, že intenzívnejšie osídlenie tu neevidujeme ani počas starších úsekov neskorej doby kamennej. Neexistujú zatiaľ napríklad ani žiadne doklady takej rozšírenej kultúry, akou bola stredoeneolitická bádenská kultúra, ktorá sa v susedných regiónoch (najmä oblasť Prešova) nevyhýbala ani menej vhodným prírodným podmienkam. Zostáva teda v platnosti konštatovanie, že súvislejšie osídlenie predovšetkým ondavskej časti sledovaného regiónu, možno spojiť až s nositeľmi kultúry východoslovenských mohýl v závere doby kamennej a na začiatku doby bronzovej, ktorí sa považujú za obyvateľstvo s prevažujúcim chovateľským modelom hospodárstva. Počet mohýlníkov i ojedinelých nálezov kamennej brúsenej industrie poukazuje na zásah tejto kultúry, avšak doterajší inventár neumožňuje postrehnúť jej vnútornú dynamiku a v podstate ani úplne jednoznačnú

príslušnosť ojedinelých nálezov k tejto kultúre. Otáznou zostáva tiež skutočnosť, prečo sa región v staršej dobe bronzovej akoby úplne vyludnil a po nevýraznom zásahu v strednej dobe bronzovej (kultúra Suci de Sus, pilinská) je intenzívne osídlený až v mladšej a neskorej dobe bronzovej kultúrou Gáva.

*PhDr. Mária Kotorová Jenčová, PhD.
Krajské múzeum v Prešove – Kaštieľ Stropkov
Zámocká
091 01 Stropkov
kotorova.m@gmail.com*

Súpis lokalít

NEOLIT

1. **Babie**, okres Vranov nad Topľou
Poloha Babie 3 – pri prieskume doliny strednej Tople boli získané artefakty, ktoré sú hypoteticky zaradené do mladšej doby kamennej. (Vizdal/Harčár/Kaczanowska/Kaminská/Kozłowski/Nowak/Pawlikowski/Sobczyk 1996, 179)
2. **Benkovce**, okres Vranov nad Topľou
Dvor školy – ihrisko – sídlisko, mladšia doba kamenná. (Nepublikovaný výskum J. Vizdala – uvádza ho M. Lamiová-Schmiedlová: Súpis výskumov z rokov 1945-1968. In: Východoslovenský pravek 1. Košice 1970, 142)
3. **Bystré**, okres Vranov nad Topľou
Pri prieskume doliny strednej Tople boli získané obsidiánové úlomky a úštepy a andezitové artefakty, ktoré sú hypoteticky zaradené do mladšej doby kamennej. (Vizdal/Harčár/Kaczanowska/Kaminská/Kozłowski/Nowak/Pawlikowski/Sobczyk 1996, 179)
4. **Čičava**, okres Vranov nad Topľou
 - a) Poloha Lieska, SV od obce, na svahu návršia, S od kóty 242,0 – nevýrazná neolitická keramika. (Budinský-Krička/Mačala 1990, 42)
 - b) Vyšné klíny – rádiolaritová čepieľka – neolit (?) (prieskum V. Budinského-Kričku – dokumentácia AÚ SAV; Budinský-Krička 1984, 52)
5. **Ďurd'oš**, okres Vranov nad Topľou
Pri prieskume doliny strednej Tople bola získaná neolitická kamenná industria. (Vizdal/Harčár/Kaczanowska/Kaminská/Kozłowski/Nowak/Pawlikowski/Sobczyk 1996, 179)
6. **Hlinné**, okres Vranov nad Topľou
J od obce – pri prieskume doliny strednej Tople bola získaná neolitická kamenná industria - obsidiánové úlomky a úštepy. (Vizdal/Harčár/Kaczanowska/Kaminská/Kozłowski/Nowak/Pawlikowski/Sobczyk 1996, 179)

7. **Jastrabie nad Topľou**, okres Vranov nad Topľou
 - a) Záhrada domu č.16 (vlastník J. Capko) – keramika, obsidiánový odštep, kultúra s východnou lineárnou keramikou/bukovohorská kultúra.
(Budinský-Krička 1980b, 42; 1981. 40-41)
 - b) Úpätie vrchu Lipová, nad ľavobrežnou terasou Tople, JV od obce – neolitický/eneolitický (?) obsidiánový úštep.
(Budinský-Krička 1976c)

8. **Komárany**, okres Vranov nad Topľou
 - a) Vyšná Roveň, Luckovo, ľavobrežná terasa Tople, J od lesa Lipová – bukovohorská kultúra - ojedinelé črepy, obsidiánová štiepaná industria.
(Budinský-Krička 1980b, 43; 1982, 50, obr. 28:2-4)
 - b) SSV od obce, v polohe Od žľavského na rozvodí Tople a Čičavy – kamenná sekerka – pravdepodobne bukovohorská kultúra.
(Čaplovič/Mačala 1992, 28)

9. **Kručov**, okres Stropkov
Poloha Pod Lipou pri ceste Stropkov – Giraltovce na východnom svahu – obsidiánová čepel', bukovohorská kultúra (?)
(Hriž/ Vizdal 2000, 52)

10. **Kučín**, okres Vranov nad Topľou
 - a) SZ od vodopádu na Ondave, ľavý breh rieky – neolitická obsidiánová čepiel'ka.
(Zubko 1995a, 138)
 - b) poloha Roveň – S od obce, vľavo od cesty Kučín – Kladzany – brúsená a štiepaná kamenná industria – neolit.
(Jenčová/Zubko 1998, 92)

11. **Miňovce**, okres Stropkov
Západne od cesty Stropkov – Vranov – kamenná industria, nevýrazný črep, neolit.
(Hriž/Vizdal 2000, 52)

12. **Nižný Hrabovec**, okres Vranov nad Topľou
 - a) Na križovom, ľavobrežná terasa Ondavy, JZ od obce – štiepaná industria a črepy – neolit.
(Budinský – Krička 1978, 44)

- b) Za močidlom (sekundárny nález v riečnom štrku) – časť obsidiánovej čepele – neolit.
(Zubko 1995b, 138)
- c) Osičie – obsidiánový odštep – neolit
- d) Sadenec B – hlavica jadra z limnokvarcitu – neolit
- e) Pod Sadenice (Pod skalou a Zadný Grúň), SVV od obce - štiepaná industria, prepálená hlinená hrudka - neolit
- f) Okolie Zadného grúňa, V od obce - – amorfný obsidiánový odštepok, prepálená hlinená hrudka – neolit
(Bánesz/Zubko 1992, 17)
13. **Nižný Hrušov**, okr. Vranov nad Topľou
Pod hruny – na polykultúrnom sídlisku aj črep pripomínajúci kultúru s východnou lineárnou keramikou.
(Budinský-Krička 1980a, 53)
14. **Petkovce**, okres Vranov nad Topľou
Bližšie neznáma poloha (na oráčine pred dedinou, západne od obce) – obsidiánové odštepky – neolit, eneolit.
(Budinský-Krička 1977, 70)
15. **Radvanovce**, okr. Vranov nad Topľou
Terasovitá vyvýšenina po ľavom brehu potoka – atypické črepy neolitického charak-teru, obsidiánové jadro.
(Budinský-Krička 1967, 323)
16. **Sečovská Polianka**, okres Vranov nad Topľou
- a) poloha Pod Krivu dolinu (Široká), S od obce na terase po pravom brehu Tople, východne od cesty Sečovská Polianka – Vranov nad Topľou – sídlisko kultúry s východnou lineárnou keramikou.
(Budinský-Krička 1975a; Jenčová 1991)
- b) Boštická hrádza. - odtlačky kláskov na keramike, ktoré dokladajú pestovanie pšenice.
(Hajnalová 1976, 99)
17. **Sedliská**, okres Vranov nad Topľou
Čičviansky hradný kopec, severozápadné predhradie - nekvalitne vypálená keramika, sporadicky zdobená typickým rytým ornamentom kultúry s východnou lineárnou keramikou, brúsená a štiepaná kamenná industria (nepublikovaný výskum autorky).
18. **Skrabské**, okres Vranov nad Topľou
Záhrada pri dome J. Hudáka – črepy, štiepaná industria – neolit.
(Budinský-Krička 1981, 42)

19. Sol', okres Vranov nad Topľou

Poloha Surovice medzi soľnými prameňmi, 200 m od JV okraja obce na ľavej strane cesty Sol' – Čaklov – kultúra s východnou lineárnou keramikou (keramika, štiepaná industria).

(Šiška 1991; Vizdal/ Harčár/ Kaczanowska/ Kaminská/ Kozłowski/ Nowak/ Pawlikowski/ Sobczyk 1996, 179)

20. Továrne, okres Vranov nad Topľou

SZ od obce v polohe Pod hurku – obsidiánové odštepky, neolit (?)

(Budinský-Krička 1975b, 34)

21. Vranov nad Topľou, okres Vranov nad Topľou

a) Poloha Lazy, časť Čemerné – neolitická keramika na polykultúrnom sídlisku, rohovcový nukleus a obsidiánové čepielky.

(Budinský-Krička 1976b, 58; 1977, 75-76; 1978, 49)

b) Poloha Pri studničkoch, J od polohy Lazy, smerom k Studničkám, časť Čemerné – štiepaná industria.

(Budinský-Krička 1976b, 58, obr. 34:8-10; 1981, 45, obr. 20:24-29; Budinský-Krička/Mačala 1985, 69)

c) Na kútoch - kóta 165,6, Čemerné – kultúra s východnou lineárnou keramikou a bukovohorská kultúra.

(Budinský-Krička 1977, 75; 1982, 53)

d) Malé poľo, časť Lomnica – rádiolaritový úštep a črep – neolit, eneolit (?)

(Budinský-Krička 1981, 46, obr. 23:1)

e) Vranovské Dlhé, poloha Cisárske, stavba Kaufland – brúsená kamenná sekerka.

(nepublikovaný nález. Za informáciu ďakujem PhDr. Ivane Strakošovej)

22. Vyšný Žipov, okres Vranov nad Topľou

Intravilán, Základy domu Š. Novického - bukovohorská kultúra.

(Budinský-Krička 1977, 76)

ENEOLIT**1. Babie**, okres Vranov nad Topľou

Poloha Babie 1 – pri prieskume doliny strednej Tople boli získané andezitové artefakty, ktorých chronologické určenie nie je zrejmé. Hypoteticky

môžu byť zaradené do eneolitu.

(Vizdal/Harčár/Kaczanowska/Kaminská/Kozłowski/Nowak/Pawlikowski/Sobczyk 1996, 180)

2. Bystré, okres Vranov nad Topľou

Poloha Briežky, západne od obce, JV od bezmenného potoka, pravobrežného prítoku Tople – zberom získaných 20 štiepaných artefaktov a brúsena sekerka.

(Kaminská/Kotorová-Jenčová 2015, 123)

3. Bžany, okres Stropkov

JV od obce mohylník 3 mohýl – kultúra východoslovenských mohýl.

(Budinský-Krička 1967, 283)

4. Ďapalovce, okres Vranov nad Topľou)

a) Hrebeň Ďapalovského vrchu k. 309,6 1 km JV od obce medzi Oľkou a Ondalíkom – 3

skupiny mohýl - pás 12 mohýl v troch skupinách.

(Budinský-Krička 1967, 315)

b) Poloha Hradziská – čiastočne preskúmané dve zo štyroch novoobjavených mohýl.

(Jenčová 1992, 53)

5. Hanušovce nad Topľou, okres Vranov nad Topľou

Na hranici katastrov Hanušovce n. T. a Bystré – náhodný nález brúsenej sekerky z hnedého radiolaritu.

(Budinský-Krička 1967, 344, tab. XXIX:2)

6. Holčíkovce, okres Vranov nad Topľou

Na hrebene medzi Ondavou a Ondalíkom od Poľskej kolónie, kóta 246,5 – mohylník. V. Budinský-Krička ich označuje pod lokalitou Veľká Domaša (zaniknutá obec pod hladinou vodnej nádrže Domaša)

(Budinský-Krička 1967, 313)

7. Kladzany, okres Vranov nad Topľou

Hranica katastrov obcí Strážske, Kučín, Kladzany a Tovarnianska Polianka – 28 mohýl.

(Budinský-Krička 1967b, 307)

8. Kučín, okres Vranov nad Topľou

Na hranici katastrov Strážske – Kučín – Kladzany – Tovarnianska Polianka, medzi kótami 181 a 227 – 28 mohýl – kultúra východoslovenských mohýl.

(Budinský-Krička 1967b, 307)

9. Kvakovce, okres Vranov nad Topľou

Južne od obce, asi 200 m SSZ od kóty 292 – náhodný nález brúsenej sekery z limnosilicitu.

(Jenčová 1999, 55)

10. Mrázovce, okres Stropkov

Poloha Hradisko, na stredovekom hrádku črepy so šnúrovou výzdobou, štiepaná industria a brúsená kamenná sekera – kultúra východoslovenských mohýl (?)

(Kotorová-Jenčová/Malinková 2010, 119-120, obr. 41)

11. Nižný Hrabovec, okres Vranov nad Topľou

Poloha Na Krížovom (prv Za plevňu), juhozápadne od obce, na ľavobrežnej terase Ondavy - sporadické nálezy z eneolitu.

12. Nižný Hrušov, okres Vranov nad Topľou

Na viacerých polohách – mohyly - kultúra východoslovenských mohýl

a) Na hrebeni na hranici katastrov N. Hrušov - Pusté Čemerné je 7 mohýl.

b) V lese medzi kótou 185 a cestou Nacina Ves – Nižný Hrušov – 5 mohýl

c) Medzi cestou Nacina Ves – Nižný Hrušov a lesnou cestou vedúcou cez kótu 180 do Nižného Hrušova.

(Budinský-Krička 1967, 307)

d) Poloha Na Piskovej – 3 mohyly, diel Kozák – 1 mohyla. Tieto násypy sú snáď časťou reťaze mohýl, ťahajúcich sa po horskom hrebeni medzi Rakovcom nad Ondavou a Tovarnianskou Poliankou.

(Budinský-Krička 1967, 311)

e) Hranica katastrov Lesného a Nižného Hrušova (medzi kótami 198 a 185) – 10 mohýl.

(Budinský-Krička 1967, 307-311)

13. Petkovce, okres Vranov nad Topľou

Bližšie neznáma poloha (na oráčine pred dedinou, západne od obce) – obsidiánové odštepky – neolit, eneolit.

(Budinský-Krička 1977, 70)

14. Potôčky, okres Stropkov

Poloha Úboč na južnom okraji obce – kamenný sekeromlat.

(Jenčová/Vateha 1995, 75)

15. Rafajovce, okres Vranov nad Topľou

a) Západne od obce – kóta 281,9 – mohyla – kultúra východoslovenských mohýl.

b) JZ od obce na oráčine - triangulačný bod, kóta 257 - mohyla – kultúra východoslovenských mohýl.
(Budinský-Krička 1967, 313-314)

16. Slovenská Kajňa, okres Vranov nad Topľou

Západne od obce v lese medzi k. 313 a 294 – mohyla.
(Budinský-Krička 1967, 306)

17. Sol', okres Vranov nad Topľou

Juhovýchodne od obce, v dolnej časti svahu, na pravom ohraničení nivy Tople, nad suchým výmoľom bol pri prieskume nájdený kremenný úštep zaradený do eneolitu.
(Vizdal/Harčár/Kaczanowska/Kaminská/Kozłowski/Nowak/Pawlikowski/Sobczyk 1996, 179)

18. Stropkov, okres Stropkov

- a) Bližšie nelokalizované nálezy brúsenej industrie – 2 sekeromlaty.
(Budinský-Krička 1967, 323, tab. XXVIII:2; XXVII:5; Čaplovič 1994, 19, obr. 1:1-2)
- b) Poloha 1 (MOS 321: 551) – radiolaritové dláto.
- c) Poloha 2 (MOS 326:562) – úštep.
(Gancarski/Lukáč 1996, 63)
- d) Časť Sitník, poloha Nad dolinami – radiolaritové jadro – datovanie otázne.
(Gancarski/Lukáč 1996, 62)

19. Šandal, okres Stropkov

Východné úpätie vrchu Rojov - pri povrchovom prieskume zaregistrovaný ojedinelý menší násyp mohylového charakteru. Jeho príslušnosť k epišnúrovému kultúrnemu okruhu (kultúra východoslovenských mohýl) nie je jednoznačná.
(Gancarski/Lukáč 1996, 62)

20. Tokajík, okres Stropkov

JV od obce a severne od kóty 350,8 zistené 4 mohyly – kultúra východoslovenských mohýl.
(Budinský-Krička 1967, 313)

21. Továrne, okres Vranov nad Topľou

SZ od obce v polohe Pod hurku, v údolí Ondavky, medzi ľavým brehom a vodným kanálom - polykultúrna lokalita, tiež eneolit (kamená industria, črepy).
(Budinský-Krička 1975b; 1976, 69-70)

22. Tovarnianska Polianka, okres Vranov nad Topľou

Hranica katastrov obcí Strážske, Kučín, Kladzany a Tovarnianska Polianka – 28 mohýl.

(Budinský-Krička 1967, 307)

23. Vojtovce, okres Stropkov

Na hrebeni na hranici katastrov Vojtoviec, Stropkova, Korunkovej a Potôčkov

a) Poloha Lieska - cca 2 km od miesta nálezu kamenného sekeromlatu z katastra obce Potôčky sa našli fragmenty keramiky z porušeného objektu kultúry východoslovenských mohýl. Lokalita bola zničená rekultiváciou na poľnohospodársku pôdu a jej následnou hlbokou orbou, takže pri povrchovom prieskume bolo zachytené iba dno objektu.

b) Poloha Hrabiny, lokalita označená č. 3 - 1 črep prisúdený kultúre lievikovitých pohárov a 1 úštep (bez chronologického určenia).
(Garncarski/Lukáč 1996, 62)

24. Vranov nad Topľou, okres Vranov nad Topľou

a) Lazy, časť Čemerné - keramika, štiepaná kamenná industria – mladý eneolit.

(Budinský-Krička 1984, 56, obr. 28:1,7)

b) Pastvisko, Sadok, časť Čemerné – sídlisko, prípadne narušené pohrebisko, starý eneolit, skupina lažnianska.

(Budinský-Krička 1975c 37-38)

c) Poloha Pri studničkoch, J od polohy Lazy, smerom k Studničkám, časť Čemerné – štiepaná industria – neolit – eneolit (?)

(Budinský-Krička 1976b, 58)

d) Malé poľo, časť Lomnica – rádiolaritový úštep a črep – neolit, eneolit (?)

(Budinský-Krička 1981, 46, obr. 23:1)

25. Vyšný Hrabovec, okres Stropkov

Poloha Bartkov hon - náhodný nález sekeromlatu, kultúra východoslovenských mohýl.

(Kotorová-Jenčová 2013, 119)

26. Vyšný Žipov, okres Vranov nad Topľou

Intravilán - záhradka domu J. Hudáka – čepeľ z hnedého rohovca - kultúra východoslovenských mohýl (?)

(Budinský-Krička 1967, 324, tab. XXXI:24)

LITERATURA

Bánesz L., Zubko P.

1992 *Štiepané kamenné artefakty v okolí obce Nižný Hrabovec*, AVANS, 1990, s. 16–18.

Becker V.

2007 *Early and middle Neolithic figurines—the migration of religious belief*, Documenta Praehistorica XXXIV, Ljubljana, s. 119–127.

2010A *Anthropomorphe Plastiken Westbulgariens und ihre Stellung im sudosteuropaischen Fruhneolithikum*, Studia Praehistorica 10, Sofia, s. 23–40.

2010b *Figürliche Darstellungen der Linienbandkeramik* [w:] K. Schmotz (Hrsg.), Vorträge 28. Niederbayerischer Archäologentag, Rahden/Westf., s. 27–45.

Becker V., Debiec M., Pozihovskij O. L.

2014 *A Figurine Fragment from the linear pottery culture Site of Horiv (Rivnens'ka obl./UA)*. Archäologisches Korrespondenzblatt 44, Mainz, s. 149–162.

Budinský-Krička V.

1967 *Východoslovenské mohyly*, Slov. archeol. 15, s. 277–388.

1975a *Neolitické sídlisko z okruhu mladšej lineárnej keramiky v Sečovskej Polianke*, AVANS 1974, s. 32–33.

1975b *Sídlisko z mladšej doby bronzovej v Továrnom*, AVANS 1974, s. 34.

1975c *Slovanské sídlisko vo Vranove nad Topľou – Čemernom*, AVANS 1974, s. 37–38.

1976a *Praveké sídliskové nálezy z Továrneho*, AVANS 1975, s. 69–70.

1976b *Praveké a včasnohistorické sídliskové nálezy z Vranova nad Topľou-Čemerného*, AVANS 1975, s. 57–58.

- 1976c *Sídlisko z mladšej doby bronzovej a včasnej doby historickej v Jastrabí nad Topľou*, AVANS 1975, s. 60–61.
- 1977 *Nálezy z prieskumu na východnom Slovensku*, AVANS 1976, s. 65–81.
- 1978 *Archeologické prieskumy a nálezy na východnom Slovensku*, AVANS 1977, s. 39–56.
- 1980a *Nové nálezy na východnom Slovensku*, AVANS 1978, s. 46–63.
- 1980b *Nové nálezy na východnom Slovensku*, AVANS 1979, s. 41–54.
- 1981 *Nové nálezy na východnom Slovensku*, AVANS 1980, s. 35–53.
- 1982 *Nové nálezy na východnom Slovensku*, AVANS 1981, s. 44–57.
- 1984 *Nové nálezy na východnom Slovensku*, AVANS 1983, s. 51–61.
- 1991 *K otázke skupiny východoslovenských mohýl* [w:] *Východoslovenský pravek III*. Košice, s. 96–111.
- Budinský-Krička V., Mačala P.
- 1985 *Výsledky prieskumu a záchranných výskumov na východnom Slovensku*, AVANS 1984, s.67–73.
- 1990 *Nové nálezy na východnom Slovensku*, AVANS 1988, s. 42–46.
- Čaplovič D.
- 1994 *Praveký a včasnohistorický vývoj oblastí hornej Ondavy a Stropkova* [w:] J. Beňko (ed.), *Stropkov (monografia mesta)*, Martin, s. 17–21.
- Čaplovič D., Mačala P.
- 1992 *Praveké a ranostredoveké osídlenie Vranova a okolia* [w:] I. Michnovič (ed.), *Dejiny Vranova a okolia*, Košice.
-

Csengeri P.

- 2013 *Figural Representations from the Initial Phase of the Alföld Linear Pottery Culture from Novajidrány (Hernád Valley, Northeast Hungary)* [w:] Al. Anders, G. Kulcsár (eds.), *Moments in Time, Papers Presented to Pál Raczky on His 60th Birthday*, Budapest, s. 91–112.

Domboróczki L.

- 2013 *Neolithic Cult Objects and Their Symbolism* [w:] Al. Anders, G. Kulcsár (eds.), *Moments in Time, Papers Presented to Pál Raczky on His 60th Birthday*, Budapest, s. 487–502.

Ecsedi I.

- 1976 *Two Neolithic idols from Eastern Hungary*, *Folia Archaeologica* 27, s. 41–54.

Farkaš Z., Gregor M.

- 2016 *K otázke niektorých kamenných brúsených nástrojov z Bratislavy-Devína* [w:] *Zborník Slovenského národného múzea – Archeológia*, Supplementum 11, Zborník na pamiatku Magdy Pichlerovej, Bratislava, s. 35–43.

Farkaš Z., Gregor M., Přichystal A., Pivko D.

- 2008 *Neolitické nálezy a ich petrografická charakteristika z Bratislavy – Devínskej Novej Vsi* [w:] *Zborník Slovenského národného múzea CII – 2008 – Archeológia*, Bratislava, s. 7–42.

Gancarski J., Machnik J., Strakošová I., Tunia K.

- 2001 *Results of the Research of the Corded Ware Culture Barrow in Brestov, Slovakia* [w:] J. Machnik (ed.), *Archaeology and Natural Background of the Lower Beskid Mountains, Carpathians*, Kraków, s. 27–52.

Gancarski J., Lukáč, G.

1996 *Povrchové prieskumy v južnom predpolí Duklianskeho priesmyku*, AVANS 1964, s. 61–63.

Gediga B.

2016 *Manifestations of Neolitisation in Prehistoric Art*, Slov. Archeol. LXIV – 2, s. 183–192.

Gimbutas M.

1991 *The Civilisation of the Goddess: the world of old Europe*. San Francisco.

Hajnalová E.

1976 *Prehľad botanických zvyškov nálezov z výskumov Archeologického ústavu SAV v roku v roku 1975*, AVANS 1975, s. 99.

Hansen S.

2001 *Die Plastik der Jungstein- und Kupferzeit in Ostungarn*, Das Altertum 46, s. 97–132.

Hriž R., Vizdal M.

2000 *Z výsledkov prospekcie na hornom toku Ondavy*, AVANS 1999, s. 52.

Jenčová M.

1991 *Sídlisko kultúry s východnou lineárnou keramikou v Sečovskej Polianke [w:] Východoslovenský pravek III*, s. 75–86.

1992 *Výskum mohýl v Ďapalovciach*, AVANS 1990, s. 53.

1999 *Brúsená sekerka z Kvakoviec*, AVANS 1997, s. 55.

Jenčová M., Vateha M.

1995 *Brúsený sekeromlat z Potôčkov*, AVANS 1993, s. 75.

Jenčová M., Zubko P.

1998 *Sídliskové nálezy z Kučina*, AVANS 1996, s. 92.

Kalicz N.

1998 *Figürliche Kunst und bemalte Keramik aus dem Neolithikum Westungars*, Budapest.

Kalicz N., Makkay J.

1977 *Die Linienbandkeramik der Grossen Ungarischen Tiefebene*, Studia Archaeologica 7, Budapest.

Kaminská L., Kaczanowska M., Kozłowski J.

2016 *Stone Industry from Košice-Galgovec and its Place in the Evolution and Differentiation of the Eastern Linear Pottery Culture*, Študijné zvesti 60, Nitra, s. 5–29.

Kaminská L., Kotorová-Jenčová M.

2015 *Epipaleolitická a eneolitická kamenná industria z Bystrého*, AVANS 2010, s. 122–124.

Korek J.

1977 *Die Frühe und Mittlere Phase des Neolithikums auf dem Theissrücken*, Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, XXIX, 1–2, s. 3–52.

Kotorová-Jenčová M.

2013 *Náhodný nález kamenného sekeromlatu z Vyšného Hrabovca*, AVANS 2009, s. 119.

Kotorová-Jenčová M., Malinková I.

2013 *Tretia sezóna výskumu hrádku v Mrázovciach*, AVANS 2009, s. 119–120.

Květina P.

2011 *Puakulaba a Julie. Kamenné nástroje archaických spoločností*, Živá archeologie 12, 3–7.

Lamiová-Schmiedlová M.

1970 *Súpis výskumov z rokov 1945–1968* [w:] Východoslovenský pravek 1. Košice, s. 142.

Lazarovici Gh.

1979 *Neolitical Banatului*, Bibliotheca Musei Napocensis 4, Cluj-Napoca.

Németi J., Hágó A. N.

2015 *Cultic and Miscellaneous Clay Finds from Pişcolt-Lutărie*, [w:] Cristian Virag (ed.), *Neolithic cultural phenomena in the upper Tisa basin. International Conference: July 10–12, 2014*, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, s. 185–218.

Oliva M.

1985 *Úvahy o pracovních a sociálních aspektech pravěké bro-
ušené industrie*, Acta Musei moraviae Sci. soc LXX, s. 17–36.

Orphanidis L., Sampson, A.

2015 *Figurines of neolithic Boeotia from the Sarakenos Cave at Akraephnion*, Athens.

Pavúk J., Bakamska A.

2017 *Zur Typologie und Chronologie der neolithischen anthropomorphen Plastik auf dem Balkan* [w:] A. Romstorfer (ed.), *Volume of the International Symposium The Image of Divinity in the Neolithic and Eneolithic. Ways of Communication*. Sibiu, s. 47–66.

Remišová Věšinová K.

2009 *K problematice interpretace antropomorfní plastiky neolitu*, *Praehistorica XXVIII*. Acta Instituti Praehistorici Universitatis Carolinae Pragensis. Praha, s. 145–175.

Rezi Kató G.

- 1994 *Neolithic clay trinkets*, *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, s. 5–25.

Salaš M.

- 1988 *Kamenná broušená industrie ze sídliště moravské malované keramiky v Brně-Bystrci*, *AR XL*, s. 515–522.

Šiška S.

- 1989 *Kultúra s východnou lineárnou keramikou na Slovensku*, Bratislava.
- 1991 *Zisťovací výskum v okolí solných prameňov v Soli*, *AVANS 1989*, Nitra, s. 98–99.

Tomaž A.

- 2005 *Miniature vessels from the Neolithic site at Čatež-Sredno polje. Were they meant for every day use or for something else?*, *Documenta Praehistorica XXXII*, s. 261–267.

Vizdal J.

- 1973 *Zemplín v mladšej dobe kamennej*, Košice.

Vizdal M.

- 1997 *Pottery finds* [w:] J. K. Kozłowski (ed.), *The early pottery culture in eastern Slovakia*, Kraków, s. 43–266.

Vizdal M., Harčár J., Kaczanowska M., Kaminská L., Kozłowski J. K., Nowak M., Pawlikowski M., Sobczyk K.

- 1996 *Prieskum doliny strednej Tople*, *AVANS 1994*, Nitra, s. 179–181.

Vladár V.

- 2008 *Náboženské predstavy pravekého ľudstva na Slovensku*, [w:] *Kontexty kultúry a turizmu 2*, s. 3–7, (http://kmkt.sk/files/files/ca151-Kontexty_02_2008.pdf).

Whittle A.

1998 *Fish, faces and fingers: presences and symbolic identities in the Mesolithic-Neolithic transition in the Carpathian basin*, Documenta Praehistorica 25, s. 133–150.

Zubko P.

1995a *Neolitický nález z Kučina*, AVANS 1993, s.138.

1995B *Prieskum katastrálneho územia obce Nižný Hrabovec*, AVANS 1993, s. 138.

Translated by Ing. Miroslav Knežo

SUMMARY

The paper summarizes current knowledge about the settlement of the Central Ondava and Topľa River regions in north-eastern Slovakia in the younger (22 sites) and the late Stone Age (26 sites).

Archaeological research was carried out at only four sites with a Neolithic settlement (Fig. 3). The most significant of these is the settlement of the Eastern Linear Pottery Culture in Sečovská Polianka on the northern edge of the East Slovakian Plain. There were 21 exploitation pits (Jenčová 1991) and numerous furniture (ceramics with engraved, painted and plastic decorations, chipped stone tools, cut stone objects, friction stones, animal bones, puddle and clinkers). Settlement belongs to the young-age Raškovce Group influenced by the Tiszadob Group. The most remarkable finding from the settlement is an anthropomorphic sculpture with a flat face without eyes and mouth, only with nose and perforated ears. There is a little hanging loop on the back of the head. On the incomplete body there are small hands and breasts below them. We relate the sculpture to the symbolism of the creative power and the divine substance of fertility, while also permitting its connection with the ancestor cult. Exceptional findings include clay fragments interpreted as bracelets, a ring with a central hole and miniature bowls.

On the second investigated site of Sedliská-Podčičva, fragments of coarse ceramics of Eastern Linear Pottery Culture and cut stone tools – axe and two small wedges were found.

Other findings of stone tools, ascribed to the Eastern Linear Pottery Culture, respectively Bük culture (Kučín, Vranov – Vranov Dlhé, Komárany) are still known from the region.

The third investigated site is Sol in the Topľa river catchment, with covered up with the soil but well-identified salt water resources. There was one storage pit with fragments of the Tiszadob Group. Salt production facilities, or evidence of manipulation, have not been found (Šiška 1991).

The latest research is unpublished research in the village of Benkovce. In addition to the information that a settlement from the early Stone Age was discovered here, we are not familiar with anything else (Lamiová-Schmiedlová 1970).

The Eneolithic settlement in the investigated region is documented mainly by random findings of split and cut stone tools, very rare fragments of not clean-cut ceramics and barrow on ridges of hills in the wider Ondava river catchment. (Map 3). No one the late Stone Age site has been systematically investigated. Cut and chipped tools and several ceramic fragments were found in the research of the medieval settlement in Mrazovce. From 26 registered sites, 1 site is attributed to the Tiszapolgár Culture, 1 Lažňany Group, 1 Culture of Funnel Cups and the East Slovak Barrow culture, 12 sites attributed to the East Slovak Barrow culture and 11 are culturally unspecified. Most likely, they also belong to the East Slovak Barrow culture.

In addition to the burial embankments, the most striking evidence of the presence of the East Slovak Barrow culture bearers is the discovery of the cut stone tools. We know three axes and four double-bitted axes from the surveyed region.

The current state of knowledge of the settlement of the region in the younger and late Stone Age is not satisfactory. There are numerous and long-term gaps in chronological-cultural development. We admit that the presented picture reflects only the state of our research, but at the same time we have to accept the fact that this environment was not the most suitable for settlement in the younger and late Stone Age. The oldest peasant settlement, which is represented by the Eastern Linear Pottery Culture, its young Raškovce and Tiszadob Groups, used the highest quality soil conditions of the Eastern Slovak Plain in the south of the region. More coherent settlement of the Ondava river part of the monitored region can be combined with the East Slovak Barrow culture at the end of the Stone Age and at the beginning of the Bronze Age, which preferred the breeding model of the economy.